

Zelfportret

Thomas Willeboirts Bosschaert (Bergen op Zoom 1613/14 – 1654 Antwerpen)

Noordbrabants Museum
's-Hertogenbosch

1636/37. Olieverf op doek, 76 x 67 cm.

Herkomst: kunsthandel Bob Haboldt & Co, Parijs (2007)

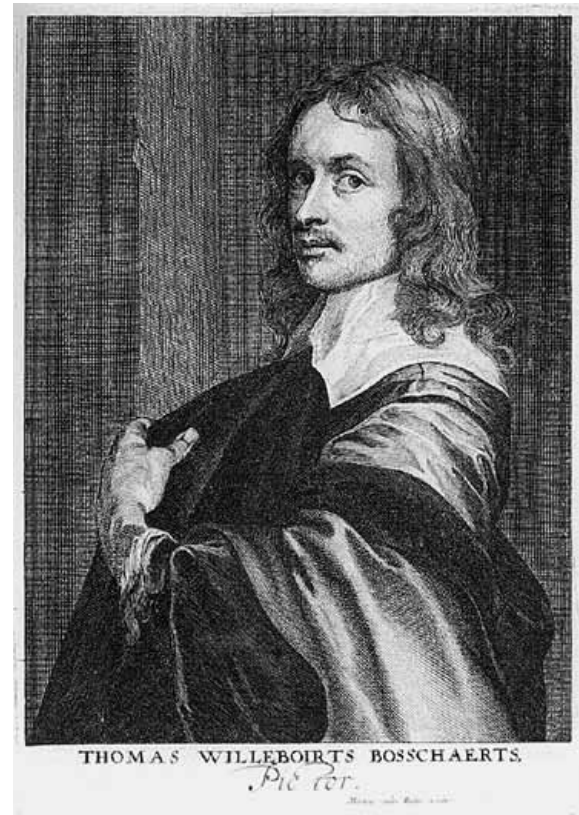
Het Noordbrabants Museum heeft een *Zelfportret* verworven van Thomas Willeboirts Bosschaert. Deze uit Bergen op Zoom afkomstige schilder heeft voornamelijk in Antwerpen gewerkt. Van daaruit hield hij veelvuldig contact met zijn geboortestad en met het stadhoudelijk hof in Den Haag. Het *Zelfportret* kon worden aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt en de Mondriaan Stichting.

EEN VROEG ZELFPORTRET VAN EEN TALENT

Thomas Willeboirts Bosschaert behoorde tot een welgestelde en invloedrijke katholieke familie in Bergen op Zoom. Zijn grootvader Pieter Willeboirts Bosschaert (1539-1614) was tussen 1576 en 1582 vijfmaal schepen van de stad. In 1586 werd hij door prins Maurits benoemd tot rentmeester-ontvanger van de gemene middelen in Bergen op Zoom. Dit hield in dat hij verantwoordelijk was voor de inning van de (generaliteits)belastingen uit naam van het gezag in Den Haag. Deze aanstelling werd later ook aan zijn gelijknamige zoon Pieter Willeboirts Bosschaert verleend.¹ Deze Pieter trouwde met Cornelia Thomasdr en uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren: een zoon, Thomas, en twee dochters, Maria en Pieternelle. De jonge Thomas bleek een talent. Tijdens de lessen op school maakte hij tekeningen in zijn schoolboeken en toen hij nog maar twaalf jaar oud was maakte hij al een zelfportret. Dit is later in de 17de eeuw opgetekend door Isaac Bullert in zijn boek *Académie des sciences et des arts* (1682). Of dit klopt is niet zeker. Het gebeurde wel vaker om in de levensbeschrijvingen van kunstenaars een en ander wat aan te dikken, of het mooier voor te stellen dan het waarschijnlijk is geweest. Bullert schrijft in zijn loftuiting over de jonge Thomas Willeboirts Bosschaert (in het Nederlands vertaald): *Deze opmerkelijke man, die ijverig in de voetsporen is getreden van de grote schilders die in die tijd in zijn vaderland de kunsten tot grote bloei brachten, begon al op zeer jonge leeftijd figuren te tekenen in zijn schoolboeken; en de eenvoudige wijze van het tekenkrijt verkiezende boven de moeilijke en sobere tekenpen, maakte hij zijn eigen portret voor een spiegel, nog voordat hij zijn twaalfde levensjaar beëindigd had, en zonder dat hij een leraar had gehad; en dit zelfportret was zo goed gelijkend, dat ieder die het zag er verrukt van was. Om die reden haalden zijn ouders hem van school, en deden hem, om zijn aangeboren talent de vrijheid te geven zich te ontplooiën, in de leer bij een schilder in Bergen. Maar omdat deze schilder slechts middelmatig was en in het geheel niet geschikt om aan de leergie-*

righeid van zijn karakter te voldoen, besloot Willeboirts hem te verlaten en in de leer te gaan bij Gerard Seghers.²

Kortom, toen zijn ouders de fraaie kwaliteit van het jeugdige zelfportret van Thomas zagen – de tekening is niet meer bekend, maar zij zal omstreeks 1626 gemaakt zijn – besloten ze hem van school te halen. Hij werd bij een ons onbekende schilder in Bergen op Zoom in de leer gedaan, maar die bleek niet in staat het prille talent van Thomas verder te ontwikkelen. Daarom werd er voor gekozen hem naar Gerard Seghers (1591-1651) in Antwerpen te sturen. In 1628/1629 betaalde Thomas Willeboirts Bosschaert daarvoor aan het Sint Lukasgilde twee gulden en zestien stuivers leergeld. In 1636/37 voldeed hij zijn contributie als volleerd meester en betaalde daarvoor 23 gulden en vier stuivers. Op 7 augustus 1637 verwierf hij het poorterschap van Antwerpen. Dit poorterschap was een vereiste om in die stad te mogen werken.

Thomas Willeboirts Bosschaert
Toegeschreven aan Antoon van Dyck
1641? Kopergravure.
RIJKSPRENTENKABINET, AMSTERDAM

Thomas Willeboirts
Bosschaert
Cornelis Waumans
1649, Kopergravure.
Stedelijk Prentenkabinet
van het MUSEUM PLANTIN-
MORETUS, ANTWERPEN

THOMAS WILLEBOIRTS BOSSCHAERT

Peintre tresrenommé, travaill admirablement bien en grandes figures, estimé pour pouvoir faire un pourtraict exactement bien, son Altesse le Prince d'Orange Henry Frederic lui a fait faire beaucoup de pieces, comme aussi son filz le Prince Guillaume, aussi pour d'autres tres Monarques, son maistre estoit Gerard Segers, est ne de Bergue sur le Zoom lan 1613. et demeure a present a Anvers.

Tho. Willeboirts pinxit.

Coenr. Waumans sculpsit.

Io. Meyssens excudit.

PORTRETTE VAN WILLEBOIRTS BOSSCHAERT

Het *Zelfportret* is niet gedateerd. We zien Thomas Willeboirts Bosschaert als een beginnend kunstenaar. Het is waarschijnlijk vervaardigd in de jaren dat hij zijn opleiding voltooide en zich als meesterschilder in

Antwerpen vestigde. Een datering omstreeks 1636/37 lijkt aannemelijk.³ Het portret laat zich goed vergelijken met twee andere, wat later ontstane portretten van Willeboirts Bosschaert, waarbij dient te worden aangetekend dat het om gravures gaat. Het eerste is het portret

dat wordt toegeschreven aan Antoon van Dyck, maar dat waarschijnlijk niet door hem ontworpen is. Het werd als addendum opgenomen in Van Dycks *Iconographie*. Een tweede portret van Willeboirts Bosschaert werd gegraveerd door Coenraad Waumans naar een vermoedelijk getekend zelfportret van de kunstenaar. Het werd in 1649 gepubliceerd in het boek *Images de divers hommes d'esprit sublime* van Jan Meysens. Onder het portret staat een Franse tekst waarin de faam van de schilder verkon- digd wordt.

In het geschilderde zelfportret draagt Willeboirts Bosschaert de attributen van zijn schildersambacht: een palet, penselen en een schilderstok. Zelfverzekerd kijkt hij de toeschouwer aan. Met zijn rechterhand maakt hij een subtiel maar ook nadrukkelijk gebaar. Dit kan worden geïnterpreteerd als een spreekgebaar, dan wel verwijzen naar de retoriek. Het versterkt de presentatie van de jongeman als een zelfbewust kunstenaar. In de gegraveerde portretten ontbreken de attributen. Daar is Willeboirts Bosschaert veel voornamer voorgesteld. Hij had dan inmiddels ook al een flinke carrière gemaakt, waarbij hij in het bijzonder de gunst genoot van stadhouder Frederik Hendrik.

HOFSCILDER VAN FREDERIK HENDRIK

Als heer van Bergen op Zoom uit naam van de Staten-Generaal, maar ook in zijn functie als bevelhebber van het Staatse leger, bracht Frederik Hendrik regelmatig een bezoek aan Bergen op Zoom. Zo zag hij er in oktober 1641 enkele schilderijen van Willeboirts Bosschaert. Constantijn Huygens, de secretaris van Frederik Hendrik, schrijft daarover aan diens echtgenote Amalia van Solms (oorspronkelijk in het Frans): *Zijne Hoogheid heeft hier smaak gekregen van de schilderkunst van een jonge, maar beroemde schilder uit Antwerpen, genaamd Willeboirts, van wie er mooie en grote stukken in deze stad zijn, en Zijne Hoogheid wenst hem een schoorsteenstuk te laten maken, en hij zal hem een paspoort sturen, om hem hier in persoon te ontmoeten [...] Te Bergen, 3 oktober 1641.*⁴

Zo werd Thomas Willeboirts Bosschaert uitgenodigd om voor Frederik Hendrik te gaan werken. Dit heeft geresulteerd in een groot aantal opdrachten; hij heeft zeker meer dan dertig schilderijen gemaakt voor het stadhoudelijk hof.⁵ Ze staan vermeld in de stadhoudelijke rekeningen, zoals een *Venus en Adonis* (in verschillende versies), een *Heilige Sebastiaan*, *Amor met een geketende leeuw*, een *Annunciatie*, *Het Mystieke Huwelijk van Catharina*, enzovoort. Veel van deze schilderijen zijn met de omvangrijke stadhoudelijke collectie in de 17de eeuw door vererving in Duitsland terecht gekomen. Ze bevinden zich nog steeds in onder meer Berlijn, Potsdam en op Schloß Mosigkau en Schloß

Oranienburg.⁶ Na het overlijden van Frederik Hendrik in 1647 werd besloten de Oranjezaal op Paleis Huis ten Bosch te decoreren met voorstellingen uit zijn leven. Ook Willeboirts Bosschaert werd daarvoor benaderd. Hij schilderde de voorstelling met de prinsen Maurits en Frederik Hendrik tijdens de slag bij Nieuwpoort in 1600, alsmede het portret van Frederik Hendrik als heerser over de zeeën. Deze schilderijen bevinden zich nog steeds in de Oranjezaal.

Kort na 1650 werd Thomas Willeboirts Bosschaert ziek. Het ziekbed eindigde met zijn overlijden op 23 januari 1654. Zijn nalatenschap werd geregeld door zijn zuster Maria Willeboirts Bosschaert in Bergen op Zoom. Zij kreeg een aantal schilderijen in bezit, waaronder een zelfportret van Thomas en een portret van hun zuster Pieternelle, die ook al was overleden. Deze portretten staan vermeld in het testament dat Maria Willeboirts Bosschaert in 1665 in Bergen op Zoom liet opstellen. Zij schonk de portretten aan haar neef, de schilder Johan van Erlewin. Over de verdere geschiedenis van dat zelfportret is niets bekend, maar het is niet uit te sluiten dat het om het nu verworven schilderij gaat ♦

Paul Huys Janssen

Conservator Oude Kunst Noordbrabants Museum

Noten

1. A. Heinrich, *Thomas Willeboirts Bosschaert (1613/14-1654), ein flämi-scher Nachfolger van Dycks*, Turnhout 2003, deel 1, p. 15 e.v.; Ch. de Mooij, *Geloof kan Bergen verzetten, Reformatie en katholieke herleving te Bergen op Zoom 1577-1795*, Hilversum 1998.
2. 'Cét homme insigne, suivant diligemment les traces des grands Peintres qui fleuris-saient de son temps et sa Patrie, se mit encore tout jeune à dessigner diverses figures dans les Livres destinez à ses estudes; & preferant les agreables divertissemens du crayon aux occupations difficiles & austeres de la plume, il fit son propre portrait hors d'un miroir n'ayant pas encore douze ans accomplis, mesme avant d'avoir eu aucun Maistre; & le fit si ressemblant, que ceux qui le virent en furent émerveillez. Cela fut cause que ses parens le retirerent du Colle-ge, & le mirent chez un Peintre de Berghes, pour le laisser dans la liberté de suivre son inclination: mais comme ce Peintre n'estoit que mediocrement scavant, & nullement propre à contenter l'avidité de son esprit; Willeboirts le quitta pour se ranger sous la dis-cipline de Gerard Segers'.
3. Heinrich, op.cit. (noot 1), deel 1, pp. 277-278, cat. AP1; deel 2, afb. 120 met eerdere literatuur.
4. 'Son Alt.e a trouvé goust icy à la peinture d'un certain jeusne, mais fameux peintre d'Anvers, nommé Wille-boorts, duquel y a de belles et grandes pieces en ceste ville; et S.A. desirant le faire travailler pour quelque che-minée, vient de luy en-voyer un passeport, pour l'avoir icy en personne [...] A Berghes, le 3e d'Octobre 1641.'
5. J.A. Worp, *De briefwisseling van Constantijn Huygens (1608-1687)*, 's-Gravenhage 1911-1917, deel 3, pp. 61-62, nr. 2883.
6. Heinrich, op.cit. (noot 1), deel 1, p. 23.
7. Zie W. Savelsberg, 'Der oranisch-nassauische Bilderschatz in Dessau-Wörlitz', in Markus Schacht, Jörg Meiner (red.), *Onder den Oranje Boom, Nieder-ländische Kunst und Kultur im 17. und 18. Jahrhundert an deutschen Fürstehöfen*, Textband, München 1999, pp. 327-353.